

Colonia italiană din București (1850-1918) (I)

Alina Dorojan

Motto: *Cetățeni italieni [...], veniți în România, care este o țară bogată și are un popor foarte primitiv, de origine latină, ca și noi*¹.

Emigrația italiană în întreaga lume a fost un fenomen, care, deși a luat proporții inegalabile după 1861, odată cu proclamarea Regatului Italian, s-a desfășurat pe o perioadă mult mai generoasă, începută cu secole în urmă..

Italia fuori d'Italia a făcut ca diaspora italiană să își întindă brațele pe întreg mapamondul, nici spațiul românesc nefiind ocolit. Până la 1850, când la București prezența italienilor era deja constituită într-o comunitate relativ stabilă, emigrația italiană în spațiul românesc a fost marcată de prezențe sporadice de-a lungul secolelor, menționate în izvoare scrise și uneori numismatice.

Deși mai subtile, direcții ale emigrației italiene au vizat și Europa de Est, inclusiv Principatele Române. Cea mai mare parte a acestei emigrații italiene în spațiul românesc, din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și până în 1918, a reprezentat-o emigrația temporară sau sezonieră. Termenul se referă, în general, la grupurile mai mici sau mai mari de muncitori, de diferite specializări, care părăseau Italia la începutul primăverii, în lunile martie-aprilie, și reveneau fie la sfârșitul toamnei, în noiembrie, fie la începutul iernii, în decembrie². Există și excepții, când emigrația temporară se întindea pe o perioadă mai lungă de timp, de câțiva ani, stipulată în contractul de muncă. În aceste condiții, emigrația sezonieră sau stațională s-a deosebit de cea temporară prin repetarea din timp în timp, în vreme ce emigrația temporară, deși întinsă pe o perioadă mai scurtă sau mai lungă de vreme, nu a presupus obligativitatea revenirii în România.

Fenomenul emigrației sezoniere și temporare a fost familiar italienilor de-a lungul secolelor, însă motivele nu au fost mereu aceleași. Căutarea unor locuri de muncă în afara granițelor după 1861 fusese determinată de situațiile economică și politică interne precare, care au condus la criza agrară din 1873-1879, aliniată celei mondiale, și de criza economică dintre 1881 și 1894. Venirea italienilor în România a făcut parte din marele fenomen de emigrație italiană și a fost atrasă în această zonă a

¹ Parohia "Prea Sfântul Mântuitor"(Biserica Italiană), <http://www.arcb.ro/parohii/bucuresti/bis_ital.html> [accesat la 29 decembrie 2005].

² Rudolf Dinu, *Appunti per una storia dell'emigrazione italiana in Romania nel periodo 1879-1914: il Veneto come principale serbatoio di piccole comunità in movimento*, în *Dall'Adriatico al Mar Nero: veneziani e romeni, tracciati di storie comuni* (ed. Grigore Arbore Popescu), Roma, 2003, p. 245-261 (245-246).

Europei de Est de apariția unei noi piețe de muncă, determinată, printre altele, și de procesul de modernizare a infrastructurii statului român, care le oferea muncitorilor italieni posibilitatea de a-și pune la dispoziție serviciile în domeniul generos al construcțiilor, considerat de istoricii italieni una dintre specializările naționale ale forței de lucru din Peninsula.

Emigrației temporare i s-a alăturat și fenomenul stabilirii permanente a unor italieni, cel mai adesea împreună cu întreaga familie adusă din Italia, în zone urbane sau rurale ale României, unde au luat naștere mici colonii italiene. Această emigrație a italienilor în spațiul românesc având caracter definitiv, poartă numele de emigrație permanentă. Datele de care dispunem privind coloniile fixe ale italienilor din România sunt reduse ca număr și destul de confuze. Deși unele surse plasează începutul coloniilor permanente odată cu deceniul 1880-1890, cum este cazul studiului lui Valerio de Sanctis³, există atestări ale unor colonii italiene în spațiul românesc și mai devreme de această dată⁴. Faptul că, în 1881, Legația Italiană solicita Ministerului român de Interne un recensământ al italienilor stabiliți în România, pe lângă cei aflați temporar la lucru sau în simplă trecere, arată că existența unor colonii fixe este anterioară deceniului 1880-1890⁵.

Emigrația permanentă a fost precedată de cea temporară, cum a fost cazul grupului de muncitori trentini din Transilvania, care, emigrați în 1851 cu un contract de muncă, au revenit în zonă, de unde au trecut granița în Muntenia, unii stabilindu-se la Câmpulung-Muscel, unde a luat naștere treptat o colonie italiană. Edificator a fost cazul fraților Bosin, aflați printre muncitorii trentini, care, întorși în spațiul românesc, și-au dezvoltat o adevărată afacere în domeniul construcțiilor, devenind antreprenori foarte apreciați în zonă, dovadă stand numeroasele lucrări la care au participat, unele păstrând încă mărturie prezența lor la Albești sau în Sighișoara⁶. Nu întâmplător, la Albești erau atestați în 1872, șase pietrari italieni: Andrea Mezero [sic!], Raimondo Angenoluti [sic!], Leonardo Moro, Luigi Vidoni, Antonio Dusu, Maria Mezero [sic!]⁷.

După rezultatele cercetării întreprinse până în prezent, coloniile cele mai compacte și mai numeroase din România s-au situat în București și Dobrogea. Alte colonii italiene s-au aflat la Târgoviște, Râmnicu-Vâlcea, Sinaia, Câmpulung-Muscel, Craiova, Brăila, Galați, Iași.

Colonia fixă a italienilor din București

Nu se cunoaște cu precizie momentul apariției unei colonii fixe de italieni în București, dar prezența italienilor în oraș a fost atestată de nenumărate ori de-a lungul veacurilor, ceea ce indică faptul că emigrația temporară a precedat formarea unei colonii stabile.

³ Valerio de Sanctis, *L'emigrazione italiana in Romania*, "L'Europa Orientale", III (1923), nr. IX-XI/septembrie-noiembrie, p. 688-697.

⁴ R. Dinu, *op. cit.*, p. 256.

⁵ ANIC, fond Ministerul de Interne. Direcția Generală a Statisticii [în continuare, ANIC, DGS], ds. 1396/1881 și 1405/1882.

⁶ Viorica Burcă, *Contribuții la studiul emigrației trentine în România*, Brașov 2004, p. 38 ș. u.

⁷ ANIC, DGS, ds. 1172/1871.

O primă atestare a unei comunități italiene în București se face în 1848, în registrele parohiale ale capelei catolice "Sfânta Ana", ținute între 1848 și 1889 de către clericul francez Bernard Fontanel⁸. Hirotonisit cu permisiunea Propaganda Fide, devine în Valahia "duhovnicul francezilor și italienilor", iar "pentru serviciul divin întrebuița capela episcopală «Sfânta Ana» și ținea sub titlul de «Parohia Sfânta Ana» registre parohiale, despre care franciscanii de la Bărăția nu erau încântați"⁹. S-au păstrat mai ales documente privind starea civilă a credincioșilor catolici, printre numele cărora erau menționate și o serie de credincioși italieni.

Din spusele arhiepiscopului Raymund Netzhammer, după ce reședința episcopală de la Bărăția a fost distrusă în incendiul din 8 aprilie 1847, o nouă reședință având capela particulară a fost dată în funcțiune în toamna anului 1848, unde "vin numai francezi și italieni, de când la Bărăția sunt franciscanii cei noi"¹⁰. În curtea episcopiei, cu permisiunea eforiei Capitalei, era repusă în funcțiune școala de fete pentru instrucție în limba germană, maghiară, română și franceză, și, dacă se găseau eleve, și în italiană. Printre instructorii școlii se afla și profesoara italiancă Maria Massenza, care în urma unor neînțelegeri părăsește școala episcopală și se mută împreună cu soțul ei la Craiova, unde fondează un pension de fete propriu¹¹. După aducerea călugărițelor "Damele Engleze", *English Fräulen*, în toamna anului 1852, de către episcopul Angelo Parsi de la mănăstirea principală Nymphenburg, de lângă München, școala devine faimoasă, fiind vizitată și de Elisa Știrbei, soția domnitorului român Barbu Știrbey. Printre călugării pedagogi din curtea episcopală se aflau și pasioniști italieni, printre care Giovanni Battista, revenit în 1863 la Roma, și Augustino Bernardoni, originar din Lepignano, numit paroh la Cioplea la 30 octombrie 1849. La 13 noiembrie 1863, noul episcop catolic, Joseph Plumy, aduce cu el doi italieni, fiind precedat în următoare perioadă și de alți conaționali¹².

Sunt puține datele pe care le cunoaștem despre începuturile coloniei italiene din București, cele mai multe fiind sporadice și referindu-se la presupuși membri ai acestei comunități. Un caz aparte l-au reprezentat călugării pasioniști de origine italiană din Valahia, reprezentanți ai Ordinului Sfântului Paul, principalul instrument misionar întrebuițat de Sfântul Scaun în Valahia și Bulgaria începând cu finele secolului al XVIII-lea. Pentru anul 1850, cunoaștem despre italieni că erau organizați în jurul Capelei catolice "Sfânta Ana", pe care o frecventează alături de francezi, după venirea călugărilor franciscani la Bărăția, unde probabil credincioșii italieni din Capitală mergeau înainte de 1848. Existența unei comunități a italienilor în București este întărită de plângerea pe care consulul austriac la București o înainta la 1

⁸ Arhiva Arhiepiscopiei Romano-Catolice București [în continuare, AARCB], fond Auner, cutia XXVI, ds. 21/1850, 22, 23/1852, 25/1853, 27, 29/1854, 35/1855, 40/1856, 91, 99/1861, 1858-1872, 1863-1887; 1873-1889.

⁹ Raymund Netzhammer, *Reședința Episcopală din București. O contribuție la istoria arhidiocesei*, București, 1923, p. 41.

¹⁰ *Ibidem*, p. 29-36.

¹¹ *Ibidem*, p. 38-42.

¹² *Ibidem*, p. 51-74.

februarie 1861 lui Ludovico Chietti, în care protesta că preoții ortodocși eliberează certificate supușilor italieni fără a fi legalizate¹³.

Italieni ai micii comunități bucureștene au fost menționați în diverse surse la mijlocul secolului al XIX-lea, printre care arhitectul Bonomelli, care în vara anului 1854 se ocupa de extinderea pensionatului de fete al Călugărițelor Engleze, spălătoreasa Maria Cioppolani, care în 1847 era repartizată succesorului episcopului Malojani, episcopul Angelo Parsi¹⁴. În *Istoria Bucureștilor*, Constantin C. Giurescu menționa că primul posesor de masă de biliard pe care l-a cunoscut Bucureștiul, era un anume bărbier “Michel sau Michali”, născut la Veneția; de asemenea, aflăm că în 1841 exista o cafenea a italianului Zanelli și că pe la 1850 cea mai reputată dintre cofetăriile Capitalei era cea a lui “Giovanni”, specializată în înghețată, care se găsea pe Podul Mogoșoaiei, în fața clădirii, pe atunci în construcție, a Teatrului Național. Un alt italian, Comorelli, deschisese o cofetărie mai modestă în Pasajul Român. În 1858, se deschidea pe strada Șelari, odată cu hotelul italianului Giovanni Fieschi, și un restaurant unde se serveau și mâncăruri italienești, ambele purtându-i numele, pe un loc cumpărat cu trei ani mai devreme cu 5.500 de “galbeni chesăricești, negăuriți”¹⁵. Printre cei care se ocupau cu gimnastica în București, se afla și un italian, Spinzi, “care se rătăcise prin București cu ocazia trecerii unui circ”¹⁶. Rămas în Capitală, făcea diferite figuri de acrobație prin piețe și localuri publice, fiind, mai târziu, numit de către domnitorul Alexandru Ioan Cuza profesor de scrimă la școala militară din Iași¹⁷.

La fel de sporadice sunt și datele despre italieni conținute de registrele parohiale ale capelei “Sfânta Ana” între 1848 și 1889. S-au păstrat mai ales documente care înregistrează eliberarea de certificate sau buletine de botez, mai târziu a certificatelor sau buletinelor de naștere, precum și a certificatelor de căsătorie, a dispersiilor de căsătorie, a cererilor pentru dispersii de căsătorii mixte și aprobările lor, certificate de stare liberă și certificate de deces sau autorizații de înmormântare, unde printre numele credincioșilor catolici erau menționate și o serie de nume ale credincioșilor italieni. Astfel, în anul 1850 au fost înregistrate patru acte de căsătorie, dintre care una era mixtă, religia soților fiind diferită, și numai două în 1852, unul dintre ele fiind redactat în limba română cu caractere slave¹⁸. Unul dintre ele era eliberat pentru F. Picoli și Maria Marussig¹⁹. În 1853, pretura urbană Veneția solicită eliberarea unui certificat de căsătorie pentru Angelo Poffano²⁰. Un an mai târziu, inițiatorul acestor registre, abatele Fontanel explică Ordinului câte greutăți a

¹³ AARCB, fond Auner, cutia XXVI, ds. 91/1861.

¹⁴ R. Netzhammer, *op. cit.*, p. 33, 54.

¹⁵ Const. C. Giurescu, *Istoria Bucureștilor din cele mai vechi timpuri până în zilele noastre*, București, 1966, p. 314, 326, 328-329.

¹⁶ Ioan George Lahovari, C. I. Brătianu, Grigore G. Tocilescu, *Marele dicționar geografic al României*, I, București, 1899-1900, p. 765.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ AARCB., fond Auner, cutia XXVI, ds. 22-23/1852.

¹⁹ *Ibidem*, ds. 21/1850, f. 1.

²⁰ AARCB, fond Auner, cutia XXVI, ds. 25/1853.

întâmpinat la înmormântarea unui copil²¹. Chiar dacă, în 1855, avem un document care demonstrează că El. Cucuciano și I. Caroli declaraseră în fața a doi martori că vor boteza un copil, primul certificat de botez înregistrat apare abia în 1856, când parohul Neagoi Popic îl eliberase pentru Paraschiva Cumco²². În 1854, atrage atenția o declarație a unor martori, al căror nume nu îl cunoaștem, că numiții Philibert Labouret și Josephine Condemine au fost cununați chiar de Msg. Parsi²³.

În 1861, doctorul Bacalogu elibera un certificat de deces pentru Ludmila Mellini, moartă de pojar²⁴. Acest certificat se numără printre celelate cinci păstrate pentru acest an, cum se poate observa din tabelul următor. Patru categorii de certificate au fost eliberate de Capela "Sfânta Ana" pe parcursul anilor 1858-1872: de botez, de căsătorie, de deces și de stare liberă.

Principalele acte eliberate de Capela „Sfânta Ana” în perioada 1858-1872

Anul	Certificate de botez	Certificate de căsătorie	Certificate de deces	Certificate de stare liberă
1858	2	1	–	–
1861	6*	4	5	3
1862	10	5	4	2
1863	8	2	3	1
1864	4	2	–	1
1865	3	3	–	–
1870	3	1	–	–
1871	5**	–	–	–

Sursă: AACRB, fond Auner, cutia XXVI, ds. 1858-1872.

* Dintre cele șase certificate de botez, două erau dovezi eliberate de Capelă.

** Dintre cele cinci certificate de botez din anul 1871, unul era un buletin de naștere eliberat de primărie.

Pentru anul 1863 era eliberat și un certificat pentru prima împărtașanie. Încep să fie solicitate dispersiile pentru căsătoriile mixte; astfel, pentru anul 1863 s-au păstrat două astfel de cereri, doar pentru una rămânând dovada că a fost acceptată. În anul următor s-a păstrat o singură cerere de dispersie, împreună cu dovada acordului pentru ea și trei cereri, toate acceptate pentru anul 1865, numărul cel mai ridicat observat și pentru perioada următoare, trei dispersii existând și pentru anul 1878. Încep să fie înregistrate și autorizațiile de înmormântare, dar totodată se va vedea că certificatele de deces nu vor mai fi eliberate de Capelă, ci probabil de către o instituție de stat civilă. Există o singură excepție înregistrată în anul 1878. De altfel, certificatele de botez vor fi înlocuite cu certificatele sau buletinele de naștere,

²¹ *Ibidem*, ds. 29/1854.

²² *Ibidem*, ds. 35/1855, 40/1856.

²³ *Ibidem*, ds. 27/1854.

²⁴ *Ibidem*, ds. 99/1861.

excepție făcând anii 1876, 1878, 1881, 1885, când se mai păstrează și câte un certificat sau buletin de botez, și anul 1887, cu două certificate de botez²⁵.

Principalele acte eliberate de Capela "Sfânta Ana" în perioada 1873-1889

Anul	Certificate de botez	Certificate de căsătorie	Cereri de dispersie căsătorii mixte	Acceptarea cererilor de dispersie	Autorizații de înmormântare	Certificate de deces	Certificate de stare liberă
1873	2	1	–	–	22	–	–
1874	3	1	–	–	20	–	–
1875	6	–	1	1	10	–	–
1876	6	2	1	1	20	–	–
1877	6	–	–	–	20	–	–
1878	8	–	2	3	25	–	1
1879	10	–	–	–	13	–	–
1880	6	–	–	–	26	–	–
1881	8	2	–	–	12	–	–
1882	8	–	–	–	9	–	–
1883	6	1	–	–	8	–	–
1884	8*	–	–	–	12	–	–
1885	30	–	–	–	5	–	–
1886	17	–	–	–	4	–	–
1887	6	2	–	–	7	1	–
1888	1	–	–	–	–	–	–
1889	–	–	1	1	2	–	–

Sursă: AARCB, fond Auner, cutia XXVI, ds. 1873-1889.

*Unul dintre cele opt buletine de naștere era numit extras de naștere.

Introducerea cererilor de dispersie în tabel s-a făcut pentru a arăta că, și în anii pentru care nu s-a păstrat niciun certificat de căsătorie, au fost celebrate astfel de ceremonii, cum s-a întâmplat în cazul anilor 1875, 1878, 1889. Între 1873 și 1876, terminologia folosită pentru actele de naștere a fost cu precădere "certIFICATE", iar începând cu 1877 "buletine de naștere". Pentru anul 1878, s-au găsit doar două cereri de dispersie, dar trei care au fost acceptate, ceea ce înseamnă că o cerere a fost rătăcită. Nici eliberarea actelor de stare liberă se pare că nu mai făcea obiectul Capellei catolice. Numărul total de acte eliberate de Capela "Sfânta Ana" nu se adresa în exclusivitate persoanelor de etnie italiană, ci și francezilor, maghiarilor, românilor și uneori germanilor. De altfel, actele de căsătorie dovedesc faptul că în mare parte cununile au fost săvârșite între persoane de etnie diferită, fie că au fost sau nu exclusiv catolice.

²⁵ *Ibidem*, ds. 1863-1887.

Prezența unei comunități italiene la București conturată deja după mijlocul secolului al XIX-lea, era dovedită, o dată în plus, de solicitarea misionarilor pasioniști, din 1867, de a le fi trimis în oraș un predicator capabil să țină o slujbă în limba italiană²⁶.

Deși datele despre colonia italiană din București nu sunt foarte concludente, mai ales în ceea ce privește numărul membrilor ei, sursele, statisticile generale și recensământul din 1899 sunt unanime în privința faptului că această comunitate de italieni din Capitală era cea mai mare din România. După statistica din București din anul 1878, în oraș se găseau 201 familii de italieni, iar după statistica din 1889, în Capitală se aflau 593 de italieni²⁷. În urma recensământului din 1881 al supușilor italieni solicitat de Legația Italiană Ministerului român de Interne, ne-au parvenit doar dovada a zece formulare în care s-au trecut italienii stabiliți în Capitală, neexistând în arhivele naționale și numele și numărul concret al acestora²⁸.

Începând cu 1894 avem unele date statistice privind italienii din București, după cum urmează:

Italiani în București

Anii	Născuți vii	Căsătorii		Decedați
		Bărbați	Femei	
1894	11	–	–	26
1895	27	–	–	32
1896	31	4	4	51
1897	29	6	3	39

Sursă: L. Colescu, *Mișcarea populației României în 1894*, p. 28, 42; Idem, *Mișcarea populației României în 1895*, p. 30, 43; Idem, *Mișcarea populației României în 1896 și 1897*, p. 18, 34, 47, 80, 96, 109.

Datele privind italienii din București în 1897 din lucrarea statistică a lui Leonida Colescu sunt similare celor indicate în *Anuarului statistic* al orașului București pe anul 1897, respectiv 29 de nou-născuți și 39 de morți²⁹. Din cei 29 de nou-născuți, 13 erau de sex masculin și 16 de sex feminin, *Anuarul* redând și lunile pentru fiecare nou-născut italian, respectiv câte un nou-născut de sex masculin în lunile ianuarie, februarie, martie, aprilie, mai, octombrie și decembrie, câte trei în lunile iulie și septembrie și niciunul în lunile iunie, august și noiembrie, respectiv câte o nou-născută de sex feminin în lunile februarie, martie, mai, iunie, iulie, octombrie, noiembrie și decembrie, două în luna septembrie, câte trei în lunile mai și august și niciuna în ianuarie. Dintre femeile internate în cursul anului 1897 la Maternitatea din Capitală, 15 erau italiene, una dintre ele aflându-se în spital la 31

²⁶ Fabriano Giorgini, *I passionisti nella Chiesa di Bulgaria e di Valachia (Romania)*, Roma, 1998, p. 58.

²⁷ *Marele dicționar geografic al României*, I, p. 694.

²⁸ ANIC, DGS, ds. 1405/1882, f. 5.

²⁹ *Anuarului statistic al orașului București pe anul 1897*, an. III, București, 1899, p. 89, 127.

decembrie 1897. Dintre cele 39 de persoane decedate în 1897, 28 erau de sex masculin, respectiv câte doi bărbați în lunile ianuarie, februarie și aprilie, câte unul în martie, octombrie și decembrie, câte trei în lunile mai, iunie, august, septembrie și noiembrie și patru în iulie; și 11 de sex feminin, respective câte două femei în lunile ianuarie, iulie și octombrie, câte una în lunile martie-aprilie și trei în luna februarie³⁰. La morga orașului de pe cheiul Dâmboviței, unde se duceau cadavrele găsite pe stradă, în 1897 s-au depus 302 cadavre, dintre care patru se presupune că aparținuseră unor bărbați italieni³¹.

Unele date pentru anul 1897 privind italienii din Capitală ne-au fost oferite, alături de cele din *Anuarul statistic*, de *Marele dicționar geografic al României*. Confruntând cele două surse, aflăm că pe parcursul anului 1897, la Azilul de noapte de pe cheiul Dâmboviței, întreținut și finanțat de Primăria Capitalei, au fost adăpostiți între 56³² și 63 de italieni³³. Primăria înființase și o cantină pentru săraci, vizitată pe parcursul anului 1897 de 85.922 de persoane de diferite naționalități. La penitenciarul Văcărești, din totalul deținuților din 1897, 2,17% au fost italieni, aparținând populației bucureștene, mai precis au intrat 22 italieni și au ieșit 20, pe parcursul întregului an, cei mai mulți fiind reținuți pe o perioadă de câte o lună³⁴. Serviciul antropometric, înființat în 1892, a măsurat, din acel moment și până în anul 1897, 7.217 de persoane de diferite naționalități, dintre care 22 de italieni³⁵.

Legăția Italiană la București înainta, în 1897, un număr de aproximativ 800 de italieni aflați în oraș, compus în mare parte din lucrători, mici comercianți, câțiva industriași, profesori de muzică, arhitecți, ingineri și antreprenori³⁶.

Potrivit *Anuarului statistic*, între cei 1.775 de studenți de la Universitatea București, în anul universitar 1897-1898, se aflau și doi italieni, unul la Facultatea de Litere, celălalt la Facultatea de Științe, datele fiind similare cu cele indicate de *Marele dicționar geografic al României*, precum și un student în anul I sau II de studii la Școala de Farmacie³⁷.

Informațiile cele mai concrete privind numărul italienilor din București ne-au fost oferite de *Recensământul general al României din 1899*. Colonia, ai cărei membri se ridicau la 2.013 de persoane, reprezenta 7,3% din totalul populației bucureștene, fiind cea de-a patra comunitate de străini după austro-ungari, turci și germani³⁸. Numărul bărbaților italieni reprezenta 0,8% din populația masculină a orașului, în timp ce italienecele însumau 0,6% din cea feminină. Repartizarea pe segmente de vârstă scotea la iveală o populație italiană tânără, cu un număr de 215 băieți și 209 fete cu vârste între 0 și 10 ani, 134 de tineri și 139 tinere italiene cu

³⁰ *Ibidem*, p. 89, 127, 340.

³¹ *Marele dicționar geografic al României*, I, p. 766.

³² *Anuarului statistic al orașului București pe anul 1897*, p. 324.

³³ *Marele dicționar geografic al României*, I, p. 705.

³⁴ *Anuarului statistic al orașului București pe anul 1897*, p. 691-696.

³⁵ *Marele dicționar geografic al României*, I, p. 766.

³⁶ R. Dinu, *op. cit.*, p. 256.

³⁷ *Anuarului statistic al orașului București pe anul 1897*, p. 735.

³⁸ L. Colescu, *Recensământul general al populației României*, București, 1905, p. LIII, LIV, 89, 241-243.

vârste cuprinse între 10 și 20 ani, 270 de bărbați și 180 de femei având între 20 și 30 de ani, 257 de bărbați și 187 de femei pe segmentul 30-40 ani, față de cei 183 de italieni și 80 de italiene pe segmentul 40-50 de ani, 71 de bărbați și 34 de femei între 50 și 60 de ani, 25 de bărbați și 16 femei între 60 și 70 de ani, 5 italieni și 6 italiene între 70 și 80 de ani, un bărbat între 80 și 90 de ani. În total, se găseau în București, în 1899, 1.162 de italieni și 851 de italiene. O clasificare a membrilor comunității italiene după religie indică, pe lângă majoritatea catolică de 1.129 de bărbați și 793 de femei, și o minoritate ortodoxă de 27 de italieni și 47 de italiene și una de protestanți, de 6 italieni și 11 italiene³⁹. Instrucțiunea italienilor arăta că cei mai mulți erau cunoscători de carte, 98 de băieți și 94 de fete cu vârste cuprinse între 7 și 15 ani știind carte, față de 23 de băieți și 18 fete de aceleași vârste care nu știau, în vreme ce italienii de peste 15 ani, numărau 797 de italieni și 417 italiene știutori de carte, comparativ cu 79 de italieni și 160 de italiene neștiutori de carte⁴⁰.

O evoluție numerică a populației italiene din București la începutul secolului al XX-lea, poate fi urmărită cu ajutorul *Anualelor statistice* ale Capitalei din anii 1904, 1905, 1910 și 1911:

Italieni născuți în București, între 1901-1911

Anul	1901	1902	1903	1904	1905	1906	1907	1908	1909	1910	1911
M	17	16	22	9	12	23	16	15	19	16	17
F	16	13	12	13	20	17	20	15	11	17	26

Sursă: *Anuarul statistic al orașului București pe 1910 și 1911*, p. 29.

Numărul italienilor din București a sporit odată cu dezvoltarea și cerințele tot mai mari ale orașului în domeniul construcțiilor, unde forța de muncă era foarte apreciată, dar și grație îndemnului făcut de Carol I meșterilor de tot felul din țările apusene.

Meseriile celor mai mulți dintre italienii din Capitală erau legate de domeniul construcțiilor, cum menționau cele mai multe dintre surse: Comado Zilli, zidar, a lucrat între aprilie 1911 și martie 1916 la diferite construcții din țară, primii doi ani petrecându-i în București la ridicarea Cazărmilor Regale⁴¹; în august 1909, Riva Mauricio, zidar din comuna Cassacco, Udine, lucra la construcția Camerei de Comerț; constructorul Silvio Asquini avea o lucrare pe strada Inginerilor nr. 14; Tomaso Monsellato, antreprenor de lucrări, avea o construcție în Calea Victoriei nr. 222 și în strada Olteni nr. 4⁴²; Agostini Nicola era maistru zidar, domiciliat în strada Nisipuri nr. 12⁴³; în 1914, în unele dintre rapoartele Poliției Generale erau menționați

³⁹ *Ibidem*, p. 242-243.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 243.

⁴¹ ANIC, DGS, ds. 22/1906-1916.

⁴² *Ibidem*, ds. 100/1909.

⁴³ *Ibidem*, ds. 39/1909.

constructorul Giuseppe Amici și inginerul și antreprenorul de lucrări publice Giovanni Amici, arhitectul Iordani Albinni și constructorul A. Giovanelli⁴⁴.

La 1898, pe Calea Griviței nr. 23 se afla un restaurant, "Bella Italia", unde era angajat un anume Francesco⁴⁵, probabil același cu "birtul italian din strada Griviței", numit într-un raport al subprefectului plasei Balta Ialomița, în februarie 1899. În același raport se vorbește și despre o cafenea italiană din strada Dorobanți⁴⁶. În 1909, pe Calea Griviței, strada Sculpturei, se găsea cârciuma italianului Cesaro, unde se adunau mulți dintre muncitorii italieni⁴⁷. În urma unei revizii făcute de Poliția și Siguranța Generală asupra hotelurilor din București, în iunie 1908, erau menționați, printre portarii de zi și de noapte, și italienii Adelio P. Astigi, angajat al Hotelului "Athénée Palace", care mai fusese și în serviciul hotelurilor "Catargi" și "Bulevard" în cei zece ani petrecuți în România; Umbero Zentillini, angajat al Hotelului "Capșa", care era născut în România, făcea parte, probabil, dintr-o a doua generație de italieni stabiliți în România⁴⁸.

Alte ocupații ale italienilor din Capitală erau: artiști – Grūla Ida di Carlo și Prospero Revelo⁴⁹; director de cinematograf – Serafino Heisenberg, director al cinematografelor "Select" și "Regal"⁵⁰, prim cantor al bisericii spaniole Alberto della Pergolo⁵¹; vopsitor – Luigi Caterinetti⁵²; fabricantul de țesături metalice, Stefano Bianchi, din Calea Griviței nr. 267; iar pe un alt italian îl găsim la 1915 ca fiind maistru la fabrica de pânzeturi din Șos. Colentina⁵³.

Ca proveniență, mulți dintre italienii din București veneau din Udine, însă nu avem niște date exacte privind numărul lor, ci doar numiri întâmplătoare ale unora dintre ei, precum cele din dosarele Direcției Poliției și Siguranței Generale, controlați ca presupuși anarhiști: Cesar Agostnieli [sic!] din Udine, zidarul Angelo Romaneli [sic!] din Udine, comuna Basaldella, și Luigi Pietro Piretta, sculptor și pietrar din Udine, comuna Valgano, expulzat de Guvernul Italian, care se găsea în decembrie 1898-ianuarie 1899 la București, având pașaport eliberat de Legația italiană – toți cei trei italieni au fost expulzați din România prin punctul Verciorova, la 1 octombrie 1899; Ermidio Quanin, pietrar din Udine, provincia Udine, a fost expulzat la 17 octombrie 1899 prin punctual vama Vârciorova; Giovanni Terzi, cărămidar din Bologna, care se afla de doi ani în România, găsit fără pașaport în iulie 1907⁵⁴. Antreprenorul de lucrări Tommaso Monsellato, originar din Giuliano della Capo, comuna Castrignano, provincia Lecce, se afla de 13 ani neîntreruși în România,

⁴⁴ *Ibidem*, ds. 120/1911-1916, f. 72, 87, 121, 254.

⁴⁵ *Ibidem*, ds. 1/1898, f. 56.

⁴⁶ *Ibidem*, ds. 2/1898, f. 15.

⁴⁷ *Ibidem*, ds. 100/1909.

⁴⁸ *Ibidem*, ds. 107/1908.

⁴⁹ *Ibidem*, ds. 117/1911.

⁵⁰ *Ibidem*, ds. 287/1915.

⁵¹ *Ibidem*, ds. 589/1915.

⁵² *Ibidem*, ds. 97/1912.

⁵³ *Ibidem*, ds. 120/1911-1916, f. 175.

⁵⁴ *Ibidem*, ds. 1/1898, f. 117, 132; 3/1898, f. 16; 30/1907.

având domiciliul în strada Mecet nr. 19⁵⁵. Alături de italienii din Friuli-Venezia Giulia, indicați ca majoritari de cele mai multe surse, se întâlneau în Capitală și mulți lombardezi, potrivit unui număr al ziarului "Universul" din 20 mai 1913, care menționa că, la una din sărbătorile naționale ale Italiei, între cei 200 de participanți din toate colțurile peninsulei, cei mai mulți păreau milanezi⁵⁶.

Emigrația temporară italiană din România, inclusiv cea din Capitală, cunoaște modificări în evoluția sa odată cu izbucnirea primului război mondial. La 27 noiembrie 1914, un angajat al Poliției Generale afla din surse informale că Guvernul Italian oprise plecarea din țară a tuturor bărbaților cu vârste cuprinse între 18 și 45 de ani, iar la începutul lui decembrie italienii din afara granițelor, printre care și cei din România, au început să răspundă ordinelor de recrutare și s-au întors în Italia. Italienii rămași în București erau înștiințați de semenii din Italia că, începând cu ianuarie 1915, nu se mai puteau întoarce la lucru în România, pentru că erau opriți la granițele italiene toți cei având până la vârsta de 42 de ani, pentru ca în martie interdicțiile să urce până la etatea de 44 de ani. O parte dintre tinerii ce împliniseră 18 ani au părăsit Bucureștiul la sfârșitul lunii februarie 1915. Populația italiană, în special masculină, a Capitalei scădea cu fiecare ordin trimis de Ministerul de Război Italian. Revenirile unor italieni în București, deși tot mai sporadice, nu erau totuși excluse, după cum reiese dintr-un raport al Direcției Poliției și Siguranței Generale, care menționează un maestru italian, angajat al unei fabrici de pânzeturi din Șos. Colentina, care la sfârșitul lunii februarie 1915 tocmai revenise din Italia⁵⁷.

Peste 1.500 de italieni s-au prezentat, la 12 mai 1915, la Legația Italiană în urma ordinelor publicate în presă, afișate la sediul legației sau prin locurile frecventate de italieni. Primind ordine de mobilizare, două grupuri de italieni, compuse din câte 300 de persoane, părăseau Bucureștiul prin Giurgiu, la 15 și 16 mai 1915. Cei care nu se supuneau dispozițiilor primite urma să fie mobilizați în România, după cum îi înștiința Legația Italiană⁵⁸.

Odată cu intrarea României în război, la 17 august 1916, numărul italienilor din București sau din țară a început să se reducă și mai mult, ca urmare a lipsei locurilor de lucru și a evenimentelor desfășurate în țară. Muncitorii italieni încep să ceară vize pentru a reveni Italia, în lipsa ofertelor de lucru, cum erau și cazurile lui Tiziano Ponta, zidar din București, domiciliat în str. Laptelui nr. 17, al Agatei Ponta și al lui Domenico Caligaro, angajați ai fabricii de cărămidă Bischoff din Ploiești⁵⁹.

(*va urma*)

⁵⁵ *Ibidem*, ds. 100/1909.

⁵⁶ *Ibidem*, ds. 120/1911-1916, f. 48.

⁵⁷ ANIC, DGS, ds. 120/1911-1916, f. 93.

⁵⁸ *Ibidem*, f. 105, 111, 157, 170, 175, 183, 210.

⁵⁹ *Idem*, 984/1916.

La comunità italiana di Bucarest (1850-1918) (I)

Riassunto

La comunità italiana di Bucarest fu il risultato di una emigrazione temporanea, seguita di una emigrazione permanente. Non si conosce precisamente il momento dell'apparizione della comunità italiana di Bucarest, ma certo è che nel corso di storia, la presenza degli italiani in Bucarest fu ricordata tante volte, ciò che indica il fatto che l'emigrazione temporanea prescelse la formazione di una comunità stabile.

Una menzione dell'inizio della comunità italiana di Bucarest si fece nel 1848 nei registri parrocchiali della Capella cattolica "Santa Anna", che furono tenuti dal 1848 al 1889. Furono così stati conservati specialmente documenti di stato civile dei fedeli cattolici, tra quale furono ricordate anche nomi degli italiani.

Gli italiani della piccola comunità di Bucarest, dal mezzo dell' '800, furono ricordati in diverse fonte storice, tra questi furono l'architetto Bonomelli (1854), il barbiere "Michel o Michali" di Venezia, la caffè italiana di Zanelli (1841), la gelateria di Giovanni ed altra di Comorelli (1850), l'albergo e il ristorante di Giovanni Fieschi, via Șelari (1858) ed altri.

La presenza di comunità italiana di Bucarest fu ricordata ancora nel 1867 dai missionari passionisti che sollecitarono al Santo Sede un predicatore di lingua italiana per i fedeli italiani dal città.

Nel 1878, la statistica di Bucarest fece la menzione di un numero di 201 famigli di italiani, e nel 1889, un'altra statistica ricorde 593 italiani nel città. Nel 1897, la Legazione Italiana di Bucarest fece la menzione di un numero di 800 italiani in Bucarest, che furono gli operai, piccoli commercianti, alcuni industriali, professori di musica, architetti, ingegneri, imprenditori.

Il censimento generale dalla Romania dal 1899 indice un numero di 2.013 italiani, cioè 7,3‰ dal totale della popolazione di Bucarest, essendo la quarta comunità di stranieri dopo gli austro-ungheresi, i turchi, ed i tedeschi. Il numero degli italiani in Bucarest, quanto in Romania crebbe grazia al sviluppo e le nuove richieste della città nel settore delle costruzioni, dove il mano di lavoro italiano era tra quali i più apprezzati grazie all' abilità, destrezza e rapidità nell'esecuzione delle diverse costruzioni edilize.

La presenza degli italiani di Bucarest si diminuì all'inizio della prima Guerra mondiale, specialmente dopo l'entrata d'Italia nel combattimento. Nel 12 maggio 1915, tra di 1.500 d'italiani si presentarono avanti della Legazione Italiana di Bucarest per venire a conoscenza delle ordine di mobilizzazione. Il numero degli italiani scadè nel tempo di Guerra mondiale a causa delle difficoltà trovate qui, ma dopo la Grande Unità di Romania dal 1918, molti italiani ritornerano.

Insomma, si può affermare che dal 1848 al 1918, gli italiani della comunità di Bucarest ci sono divisi tra i representanti della emigrazione temporanea e da quella permanente, che alcuni si sono fissati nella città e altri sono venuti per un tempo per lavorare, senza l'obbligo di ritornare qui. Così si può anche dire che alle famigli degli italiani stabiliti qui ci sono avvicinati, per un tempo, altri ed altri connazionali, in cerca di un posto per lavoro.